

סקר חברתי אירופי (European Social Survey) 2003 פרויקט תשתית במדעי החברה עבור מחקר והוראה

המדינה	גודל המדגם	שיעור הענות	המדינה	גודל המדגם	שיעור הענות
איטליה	1207	44%	לוקסמבורג	1553	44%
אירלנד	2046	64%	נורבגיה	2036	65%
בלגיה	1899	59%	סלובניה	1519	72%
בריטניה	2052	56%	ספרד	1729	53%
גרמניה	2919	57%	פולין	2110	73%
דנמרק	1506	68%	פורטוגל	1511	69%
הולנד	2364	68%	פינלנד	2000	73%
הונגריה	1685	70%	צ'כיה	1360	43%
יוון	2566	80%	שבדיה	1999	70%
ישראל	2499	71%	שווייץ	2040	34%

קובץ הנתונים המאוחד של הסקר החברתי האירופי (ESS) פתוח לציבור הרחב ועומד לרשות כל חוקר המעוניין לעשות בו שימוש. הסקר החברתי האירופי נערך ב-21 מדינות. השתתפות ישראל בסקר הינה פרי יוזמה ומימון של **האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים**. מטרת הסקר ליצור בסיס נתונים על עמדות, ערכים והתנהגויות והשינויים בהם לאורך זמן, ובכך להוות תשתית מחקרית למדעי החברה. השאלון כולל למעלה מ-200 שאלות ומקיף נושאים רבים העשויים לעניין חוקרים בתחומי מחקר שונים. הסקר כולל שאלות בנושאים כמו עניין בפוליטיקה, התנהגות פוליטית, נטיות חברתיות-פוליטיות, הון חברתי ואמון במוסדות, אפליה, תחושת רווחה סובייקטיבית, ערכים אנושיים בסיסיים, עמדות כלפי הדרה חברתית, דת, זהות (אתנית ואזרחית), אתנוצנטריות, חשיפה לאמצעי תקשורת שונים ושימוש בהם. כמו כן, כולל השאלון מידע דמוגרפי-חברתי מפורט (כולל השכלה ותעסוקה) על הנחקר, בן/בת הזוג וההורים. קובץ הנתונים המאוחד כולל בשלב זה את 20 המדינות הבאות:

הפן הישראלי – בישראל נדגמו בסה"כ 3,600 משקי-בית, ובכל משק בית נדגמו רואיין אדם אחד מגיל 15 ומעלה. המדגם הסופי כולל 2499 מרואיינים. מספר זה מייצג מיצוי של 71% מהמדגם המקורי¹. איסוף הנתונים התבצע באמצעות ראיונות פנים-אל-פנים שנערכו בשלוש שפות: עברית, ערבית ורוסית על-ידי מכון ב.י. כהן למחקרי דעת קהל, באוניברסיטת תל-אביב. בכדי לאפשר ניתוח נפרד של תושבי ישראל הערבים נערכה

דגימת יתר בקרב אוכלוסייה זו ומספרם במדגם הינו 506. את קובץ הנתונים המאוחד ניתן להוריד מאתר ה-ESS: www.europeansocialsurvey.com. הנחיות מפורטות לגבי הכניסה לאתר ה-ESS, אפשרויות העבודה באתר, פירוט לגבי הקבצים העומדים לרשות החוקרים ושאלוני המחקר שהועברו בישראל נמצאים באתר מכון ב.י. כהן:

spirit.tau.ac.il/socant/bicohen

1. חלק מן הכתובות נמצאו כלא מתאימות כמו למשל: עסקים או דוברי שפה שלא נכללו בסקר.

עמדות כלפי 'זהות לאומית' – ISSP 2003

בימים אלו הסתיים איסוף הנתונים של הסקר החדש במסגרת פרויקט בינלאומי לסקרים חברתיים – ISSP (International Social Survey Program) העוסק בנושא 'זהות לאומית'. איסוף הנתונים התבצע באמצעות ראיונות פנים-אל-פנים בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל, במגזר היהודי ובמגזר הערבי (גודל המדגם 1200 מרואיינים). הראיונות התבצעו בשלוש שפות:

עברית, ערבית ורוסית. פרויקט ה-ISSP הינו פרי יוזמה של קבוצת עבודה המורכבת מנציגים של מוסדות מחקר מ-40 מדינות המשתתפות פעולה בביצוע סקרי דעת קהל, במטרה לשפר ולתרום למחקר השוואתי בין מדינות. במסגרת ה-ISSP מבוצעים סקרים שנתיים בנושאים בעלי חשיבות חברתית הנקבעים במועצה המתאמת של הגוף. ממצאי הסקרים יוצאים לאור במסגרת הפרסום **דעות בעם** של מכון כהן. את שאלוני המחקר בעברית ניתן להוריד מאתר מכון ב.י. כהן. את קבצי הנתונים ואת שאלוני המחקר באנגלית ניתן להזמין במאגר הנתונים בירושלים באתר: isdu.huji.ac.il. מידע נוסף אודות הפרויקט ניתן למצוא באתר ה-ISSP: www.issp.org.

קובץ נתונים ישראלי במסגרת ה־World Value Survey

הערכים בהם מחזיק הציבור במדינות שונות, ולבחון את הגורמים המשפיעים על השינויים בערכים אלו. בשנת 2001 הועבר הסקר לראשונה בישראל, כחלק מהגל הרביעי של העברת הסקר בעולם. ממצאי סקר זה מאפשרים ללמוד על הערכים בהם מחזיק הציבור בישראל תוך השוואה עם הממצאים שהתקבלו במדינות אחרות.

המחקר בישראל התבצע בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל וכלל 1,199 מרואיינים. איסוף הנתונים התבצע באמצעות ראיונות פנים־אל־פנים במהלך החודשים אוגוסט וספטמבר 2001.

את קובץ הנתונים הישראלי ואת שאלון המחקר בעברית ניתן להוריד, ללא תשלום, מאתר מכון ב. י. כהן. פרטים נוספים אודות הפרויקט ניתן למצוא באתר: www.worldvaluessurvey.org
את קובץ הנתונים הבינלאומי ניתן להזמין באתר של מאגר הנתונים במדעי החברה, האוניברסיטה העברית ירושלים: isdc.huji.ac.il

בימים אלו נפתח לציבור קובץ הנתונים הישראלי שנאסף במסגרת פרויקט ה־World Value Survey (WVS). מטרתו של הפרויקט לבחון בצורה השוואתית את ערכי הציבור ועמדותיהם ביחס לנושאים חברתיים מרכזיים. במחקר ובתיאוריה על התפתחות חברתית־כלכלית קיימים שני טיעונים מתחרים בנוגע למידת ההשפעה של שינויים כלכליים על ערכים חברתיים. הטיעון הראשון מצביע על התכנסות ערכית בין חברות ומדינות, כתוצאה משינוי כלכלי הנובע מתהליכי מודרניזציה. הסבר זה מדבר על ירידה במרכזיות של ערכים מסורתיים והחלפתם בערכים מודרניים. הטיעון השני מדבר על שימור והמשכיות ערכית בחברות שונות, בשל העצמאות של ערכי החברה ביחס לתנאים הכלכליים.

במסגרת פרויקט זה נערכו מאז שנת 1980 בארבע תקופות זמן שונות, סקרי דעת קהל זהים בלמעלה מ־60 מדינות. מחקר בינלאומי מסוג זה מאפשר להשוות את מידת המסורתיות או המודרניות של

מוביליות חברתית - קבצי נתונים חדשים

בנוסף, כלל השאלון פרטים אודות היסטוריית נישואין, לידה וזוגרות של כל נחקר, סטטוס כלכלי והכנסה, הגדרה עצמית של דתיות, עמדות כלפי עבודה ועמדות פוליטיות. קובץ הנתונים של השאלון המורחב כולל מידע אודות 1,203 מרואיינים. השאלון המקוצר כולל פרטים דמוגרפים ותעסוקתיים על חברי משק הבית הבוגרים האחרים, כולל משלח יד חמש שנים לפני העברת הסקר, ארץ לידה של ההורים, וסטטוס תעסוקתי של ההורים כשהבוגרים במשק הבית היו בני 16. קובץ נתונים זה כולל מידע אודות 2,050 פרטים.

את קובצי הנתונים ושאלוני המחקר ניתן להוריד, ללא תשלום, מאתר מכון ב. י. כהן.

לתיאור הקבצים באנגלית:

<http://v-har1.huji.ac.il/ALEPH/ENG/SDA/SDA/SDA/FIND-ACC/0039064>

בימים אלו הועמד לרשותם של חוקרים ותלמידים קובץ הנתונים ממחקרם של פרופ' יהודה מטרס מאוניברסיטת חיפה, פרופ' חיה שטייר מאוניברסיטת תל אביב וד"ר רבקה רייכמן מאוניברסיטת חיפה. מטרת המחקר לבחון דפוסי תעסוקה ומוביליות חברתית של האוכלוסייה הבוגרת בישראל. המחקר מומן על ידי הקרן הישראלית למדע ונוהל על ידי אוניברסיטת חיפה. עבודת השדה התבצעה על ידי מכון ב. י. כהן באוניברסיטת תל אביב בשנת 1999. קבצי הנתונים כוללים מידע אודות 3,253 פרטים. בכל משק בית שעלה במדגם, רואיין אדם בוגר אחד, שנתבקש להשיב על שאלון (שאלון מורחב). בנוסף, סיפק הנחקר פרטים דמוגרפים ותעסוקתיים בסיסיים על חברי משק הבית הבוגרים האחרים (שאלון מקוצר). במסגרת השאלון המורחב נשאלו המרואיינים אודות הסטטוס התעסוקתי העכשווי שלהם, וההיסטוריה התעסוקתית המלאה שלהם: אופן מציאת כל תעסוקה, משך הזמן שעבדו בכל תעסוקה, ענף כלכלי ומשלח יד בכל תעסוקה, מספר שעות עבודה בשבוע, סטטוס ניהולי וסיבות לעזיבת התעסוקה, גיל הילדים בכל תעסוקה והסדרי טיפול בילדים.

הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון גורדון
אוניברסיטת תל־אביב
קריית האוניברסיטה,

רמת־אביב, תל־אביב 69978, ת"ד 39040.
טלפון: 03-6408963 פקס: 03-6409215
דואר אלקטרוני: bicochen@post.tau.ac.il

אתר האינטרנט של מכון ב. י. כהן:
spirit.tau.ac.il/socant/bicochen

עורכת: ד"ר ענת אורן
עריכה גרפית: מיכל סמו־קובץ, המשרד לעיצוב גרפי

מכון ב. י. ולוסיל כהן למחקרי דעת קהל הנו מכון אוניברסיטאי המשלב פיתוח אקדמי של תיאוריה ומתודולוגיה של סקרי דעת קהל עם ביצוע מחקרי דעת קהל בלתי תלויים ברמה המדעית הגבוהה ביותר. ראש המכון: פרופ' נח לוי־אפשטיין מטרת המכון:

1. לשמש כמסגרת לביצוע מחקרים אקדמיים המבוססים על סקרי אוכלוסייה.
2. לפתח תכנית של סקרי עמדות תקופתיים בנושאים בעלי עניין ציבורי בחברה הישראלית.
3. ליצור מאגרי נתונים שיאפשרו לעקוב אחר מגמות לאורך זמן בדעת הקהל בישראל.
4. לערוך ניסויים במתודולוגיות של סקרים במטרה לפתח ולשפר את הטכניקות של מחקרי דעת קהל.

אפשרויות מחקר עם נתוני ה־ISSP (International Social Survey Program)

והנתונים שנתונים במסגרת פרויקט ה־ISSP עומדים לרשותם של חוקרים וסטודנטים המעוניינים לבצע מחקרים המבוססים על סקרים חברתיים בישראל, וכן למעוניינים במחקר השוואתי בינלאומי. פרויקט ה־ISSP הינו תוכנית בינלאומית למחקרים חברתיים. זוהי קבוצת עבודה המורכבת מנציגים של מוסדות מחקר ממדינות שונות המשתפות פעולה בביצוע סקרי דעת קהל שנתיים במטרה לשפר ולתרום למחקר השוואתי בין מדינות. תחילתה של התוכנית בשנת 1985 תוך שיתוף פעולה מחקרי בין גרמניה בריטניה ארה"ב ואוסטרליה. בשנת 1989 הצטרפה ישראל לתוכנית וכיום חברות בה כ־40 מדינות. לפרויקט מספר עקרונות מנחים: ביצוע סקרי אוכלוסייה כבסיס למחקר השוואתי; בחירת נושאים בעלי משמעות חברתית רחבה; שיתוף כל המדינות בהכנת כל שאלון; הבטחת איכות גבוהה

ואחידות מתודולוגית; הכללת מערך מקיף של משתני רקע בשאלונים. איסוף הנתונים מתבצע באמצעות ראיונות פנים-אל-פנים בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בכול מדינה (בישראל נאספים הנתונים הן במגזר היהודי והן במגזר הערבי, והראיונות מתבצעים בעברית, רוסית וערבית). במסגרת ה־ISSP נערכים סקרים בנושאים בעלי חשיבות חברתית, הנקבעים במועצה המתאמת של הגוף: הנושאים שנחקרו כוללים עמדות בנוגע לעבודה, משפחה ותפקידי מין, זהות לאומית, הפרט והמדינה, איכות הסביבה ואי-שוויון. תוצאות הסקרים מאורגנים בקבצים עבור כל מדינה בנפרד וכן כקובץ משותף לכל המדינות. ממצאי הסקרים יוצאים לאור במסגרת הפרסום **דעות בעם** (גיליונות 2,4,7,8).

נושאי הסקרים והשנים בהם התבצעו:

TOPICS	YEAR		
Role of Government	1985 (ללא ישראל)	1990	1996
Social Networks	1986 (ללא ישראל)	2001	
Social Inequality	1987 (ללא ישראל)	1992 (ללא ישראל)	1999
Family & Gender Roles	1988 (ללא ישראל)	1994	2002
Work Orientation	1989	1997	
Religion	1991	1998	
The Environment	1993	2000	
National Identity	1995	2003	

שלבי הכנת סקר ISSP

מסמך הצעה של נושא לסקר בחירת קבוצה לריכוז הכנת השאלון	נקודת התחלה	
דיון על מרכיבי השאלון וקביעת תת-נושאים	חודשים	12
טיוטה ראשונה וסקר מקדים במספר מדינות	חודשים	18
עיבוד סופי של השאלון בישיבה משותפת	חודשים	24
ביצוע הסקר בכל המדינות	חודשים	30-36
מסירת קובץ נתונים לארכיב	חודשים	42
הפצת קובץ spss משולב	חודשים	54

מידע נוסף אודות הפרויקט ניתן למצוא באתר ה־ISSP: www.issp.org. את שאלוני המחקר בעברית ניתן להוריד מאתר מכון ב. י. כהן. את קבצי הנתונים ואת שאלוני המחקר באנגלית ניתן להזמין באתר של מאגר הנתונים במדעי החברה, האוניברסיטה העברית ירושלים: isdc.huji.ac.il

גיליונות חדשים של הפרסום דעות בעם

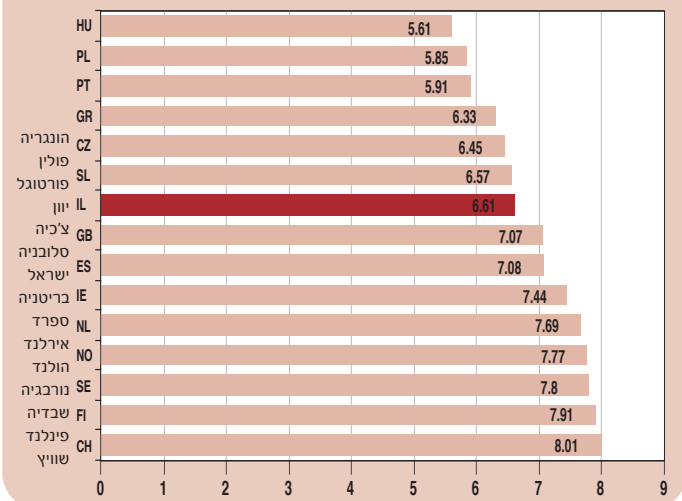
לבחון את עמדותיהם של ישראלים בהשוואה לאוכלוסיות במדינות שונות באירופה. הנושאים בהם מתמקד הפרסום: הון חברתי ומעורבות חברתית ופוליטית; אמון במוסדות ושיעור רצון ממערכות הבריאות והחינוך; חשיבות העבודה והמשפחה; ושיעור רצון מהחיים באופן כללי. באופן כללי, הציבור במדינות השונות הביע רמת שביעות רצון גבוהה יחסית. הממצאים מלמדים כי השוויצרים בעלי שביעות הרצון הגבוהה ביותר (8.0) ובדומה להם הציבור במדינות הסקנדינביות. לעומתם, הציבור ההונגרי התגלה כבעל שביעות הרצון הנמוכה ביותר (5.6). כפי שניתן לראות בתרשים, הציבור הישראלי שבע רצון מחייו ברמה בינונית ביחס למדינות האחרות (6.6) רמת שביעות רצון הנמוכה מזו שבמערב וצפון אירופה וגבוהה מזו שבמזרח אירופה ומדינות דרום אירופה. אולי יש לראות ציון זה כהפתעה לטובה, נוכח נסיבות החיים של הישראלים.

גיליונות דעות בעם שהתפרסמו עד כה

מס'	גיליון שנה	חודש	כותרת
1	1998	מרץ	סובלנות בחברה הישראלית 1996-1997 (עברית)
2	1998	מרץ	סובלנות בחברה הישראלית 1996-1997 (אנגלית)
3	1998	יוני	גאווה לאומית – סיסמה ומציאות (עברית)
4	1998	יוני	גאווה לאומית – סיסמה ומציאות (אנגלית)
5	2000	מאי	סובלנות בחברה הישראלית על סף המאה ה-21
6	2000	נובמבר	ישראל 2000 – לגיטימציה כלפי אי-שיוון
7	2001	מאי	סובלנות בעת של מתיחות ביטחונית ופוליטית
8	2002	אוקטובר	ישראל כמעבדה לחקר סובלנות פוליטית
9	2003	נובמבר	מוסד הנישואין בישראל בפתחה של המאה ה-21
10	2003	דצמבר	משפחה ישראלית חדשה? תפקידי מין וחלוקת עבודה במשפחה בראשית המאה ה-21
11	2003	דצמבר	ישראל באירופה: קרוב יותר למזרח היבשת מאשר למערב

בחודש דצמבר 2003 יצאו לאור גיליונות 8 ו-9 של הפרסום דעות בעם. הגיליון השמיני עוסק בסקר 'משפחה ותפקידי מין' שנערך בישראל במסגרת פרוייקט ה-ISSP, וממצאיו מלמדים כי בפתחה של המאה ה-21 עדיין, הדעה הרווחת בנושא של עבודת נשים לאורך מעגל החיים, היא כי אישה צריכה לעבוד במשרה מלאה לפני לידת הילדים ואחרי שהילדים עזבו את הבית, ולעבוד במשרה חלקית כאשר יש ילד מתחת לגיל בית ספר וכאשר הילדים עדיין לומדים בבית הספר. כמו כן נמצא כי הזמן שנשים מקדישות לעבודות הבית גבוה בהרבה מהזמן שגברים מקדישים לכך. יתרה מכך, בכל היקף של שעות עבודה של נשים מוחץ לבית, הן מקדישות יותר שעות לביצוע עבודות הבית בהשוואה לגברים. לאור זאת, לא מפתיע למצוא כי מרבית המרואיינים, חושבים כי על הגברים להיות יותר מעורבים בחיי המשפחה בכל הנוגע לעבודות הבית ולטיפול בילדים. ממצא נוסף מלמד כי קיימת חלוקה ברורה בין המינים במטלות הבית: גברים אחראים למשימות הנחשבות לגבריות ואינן יומיומיות (כמו למשל ביצוע תיקונים קטנים בבית) ואילו נשים אחראיות בלעדית או במשותף על מטלות הנחשבות מרכזיות לתפקוד השוטף של משק הבית. יחד עם זאת, רב הזוגות נתקלים באי-הסכמות לגבי חלוקת עבודות הבית בתדירות נמוכה יחסית או לא נתקלים בה בכלל. הגיליון התשיעי מציג לראשונה ממצאים השוואתיים מהסקר החברתי האירופי במספר תחומים בעלי עניין ציבורי מתוך כוונה

שיעור רצון מהחיים באופן כללי

סקרי אינטרנט - האמנם פתחו של עידן חדש בתחום מחקרי הסקר?

גלית סיני-קרמונה, ד"ר ענת אורן ופרופ' נח לוי-אפשטיין

מעצם ההסקה ממדגם לאוכלוסייה גם כאשר המדגם מייצג (sampling error), וכלה בטעויות לא-דגימתיות הנובעות מהעובדה שלא כל האנשים הנכללים במדגם מוכנים או מסוגלים להשיב על הסקר (non-response), וכן טעויות מדידה (measurement) הנובעות מתשובות לא מדויקות (Groves 1989).³

בהתייחס לסקרי web, קיימים מספר מקורות פוטנציאליים לטעויות: **טעות הכיסוי** מוכרת כיום כבעיה העיקרית של סקרי האינטרנט המיושמים בקרב האוכלוסייה הכללית, וזאת לאור העובדה כי שיעור האוכלוסייה בעלת נגישות לאינטרנט עדיין נמוך. מנתוני הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי אומנם ב-60% ממשקי הבית יש מחשב אולם רק ב-37% מכלל משקי הבית מחובר מחשב לאינטרנט ורק 25% עושים שימוש בדואר אלקטרוני. יתרה מכך, האוכלוסייה בעלת נגישות לאינטרנט, קרוב לוודאי, שונה באיפיונים דמוגרפיים וכן בתכונות בעלות עניין לחוקרים, מן האוכלוסייה הנעדרת נגישות. כמו כן, קיים קושי אמיתי ביצירת מסגרות דגימה המבוססות על כתובות הדואר האלקטרוני (e-mail) של הפרטים באוכלוסייה הכללית. בעיה מרכזית נוספת של סקרי האינטרנט הינה שעורי היענות נמוכים (**טעויות אי-תשובה**). הסיבות להעדר תגובה קשורות למאפיינים של המתודה והשאלון מחד, ולמאפיינים של מקבלי הסקר מאידך. כמו כן, יתכנו **טעויות מדידה** שעשויות לנבוע מהמראיין (העדר מוטיבציה, בעיות הבנה, חוסר יכולת לספק מידע מדויק וכו'), או מכילי המחקר (ניסוח לא טוב של השאלות, עיצוב לא טוב של השאלון, בעיות טכניות וכו').

לאור הדברים שצוינו לעיל, כיום עדיין לא ניתן לבצע סקרי אינטרנט איכותיים בקרב האוכלוסייה הכללית. יחד עם זאת, ניתן לבצע סקרי אינטרנט איכותיים בקרב אוכלוסיות סגורות, המאופיינות ברמה גבוהה של שימוש במחשב ובאינטרנט, כגון: עובדים של ארגון מסוים, חברים בארגונים מקצועיים, סוגים מסויימים של עסקים, וקבוצות בעלות רמת השכלה ומיומנויות מחשב גבוהות כמו למשל, סטודנטים באוניברסיטה.

דו"ח זה מציג עיקרי מחקר שבחן את איכותו המתודולוגית של סקר אינטרנט, בהשוואה למתודות "מסורתיות" לאיסוף נתונים - ראיונות טלפוניים ושאלונים למילוי עצמי באמצעות הדואר. נציין כי סקר האינטרנט, כמו גם המתודות האחרות, התבצע תוך הקפדה על פרקטיקות למזעור טעויות הסקר, ובעיקר מזעור טעויות העדר תגובה וטעויות מדידה.⁴

בראשית המאה ה-21 מתבסס האינטרנט כאמצעי תקשורת מרכזי המביא לשינוי דפוסי פעילות במגוון של תחומים ובכלל זה בתחום מחקרי הסקר. האטרקטיביות הרבה של מתודה זו, אשר השימוש בה הולך ומתרחב בישראל כמו גם בעולם המתועש בכלל, נעוצה ביתרונותיה: אפשרות לבצע סקרים בקרב מדגמים גדולים ובעלויות נמוכות; יכולת להגיע לפלחים שונים של האוכלוסייה הרחוקים גיאוגרפית; יכולת לבצע פרויקטים מורכבים ואינטראקטיביים; זמן תגובה קצר ואפשרות לעבד את הנתונים בעת איסופם. בעקבות ההתפתחות המהירה של הסקרים האלקטרוניים יש הטוענים כי בעתיד הלא רחוק יחליפו סקרי האינטרנט את השיטות המסורתיות לאיסוף נתונים,² ובטיול לכך ניתן למצוא כבר עתה באוניברסיטת תל-אביב המפעילה השנה, לראשונה, את משוב ההוראה באמצעות סקר אינטרנט. לעומתם, מביעים חוקרים אחרים עמדות יותר זהירות ביחס לתפקידה העתידי של מתודה זו. כך או כך, אנו עומדים בפתחו של עידן חדש בתחום מחקרי הסקר ודבר זה מחייב תשומת לב מחקרית.

סקרי אינטרנט מבוססי web

סקרי web הינם שאלונים מבוססי מחשב למילוי עצמי המועברים באמצעות רשת האינטרנט והם מהווים כיום את המתודה השכיחה ביותר לביצוע סקרים אלקטרוניים. למרות השימוש הנרחב בהם, סקרי web נתפסים לעתים קרובות בקהילה המחקרית כמתודת סקרים המוטלת בספק, כאשר הסיבה העיקרית לכך הנה שכיחותם של סקרים בלתי מקצועיים, אשר אינם ראויים לכינוי 'סקר' במובנו המדעי. לפיכך, יש להבחין בין סקרי web המבוססים על יחידות דגימה שנבחרו בשיטה הסתברותית והמוזמנות באופן אינדיבידואלי להשתתף בסקר (Solicited Web Surveys) ואשר בהם דן הדו"ח הנוכחי, לבין סקרי web אחרים, המבוססים על בחירה עצמית של המרואיינים למדגם ואשר אינם מאפשרים הסקת מסקנות סטטיסטיות (Unsolicited Web Surveys). זאת ועוד, יישומם של סקרי web איכותיים צריך להיות מושתת על ידע מתודולוגי וטכנולוגי שיאפשר מזעור המקורות לטעויות בסקרים.

הדיון באיכותם של סקרים, ובכלל זה סקרי אינטרנט, עוסק בטיפוסים אפשריים של טעויות, החל מטעויות דגימה הנובעות מהכשל של אי-הכללת כל קבוצות האוכלוסייה במסגרת הדגימה והמובילה למדגם לא מייצג (coverage error), או טעויות הנובעות

2. Couper, M.P. (2001), "Web Surveys: A Review of Issues and Approaches." Public Opinion Quarterly, 64 (4), 464-494.

3. Groves R. M. (1989). Survey Errors and Survey Cost. John Wiley & Sons, New York.

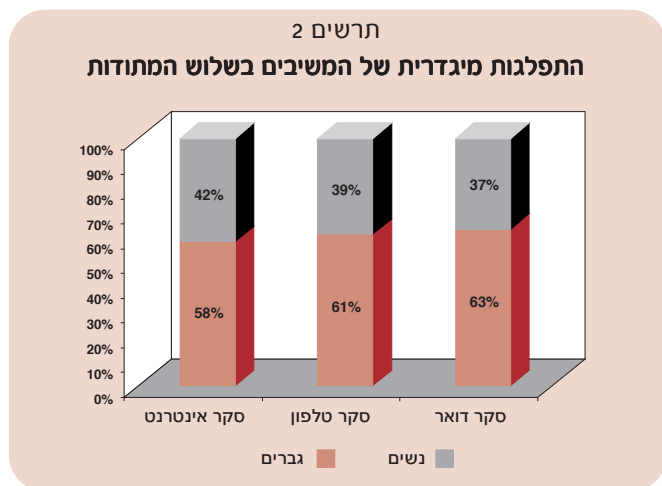
4. הפחתת טעויות בסקר האינטרנט הנוכחי מבוססת על: ביצוע הסקר בקרב אוכלוסייה סגורה בעלת רמה גבוהה של שימוש במחשב ובאינטרנט (סטודנטים למשפטים ומנהל עסקים באוניברסיטת תל-אביב), ביצוע 3 פניות ל"בלתי מרואיינים", הבטחת סודיות, יישום אסטרטגיית ה-Tailored Design ועיצוב שאלון "ידידותי למראיין" המשמשים להעלאת המוטיבציה, העניין וההנאה של המראיינים.

למאפייני אוכלוסיית המחקר הכוללת סטודנטים למנהל עסקים ולמשפטים, שיש להניח כי המחשב והאינטרנט מהווים חלק אינטגרלי מחייהם. לפיכך, לא רק שהמדיום של האינטרנט אינו זר להם, אלא עדיף מבחינתם על פני המתודה ה"מסורתית" של נייר ועפרון. מנגד, הממצא כי אחוז המשיבים במתודת האינטרנט היה נמוך מזה שבמתודת הראיון הטלפוני תואם את הידוע בספרות, הטוענת כי מתודת סקרי האינטרנט המבוססת על שאלונים ממוחשבים למילוי עצמי, מאופיינת בשיעור היענות נמוך יחסית, בעיקר בשל העדר מראיין המניע את המרואיינים להשיב על הסקר. יחד עם זאת, יש לציין, כי שיעור התגובה במתודת האינטרנט במחקר הנוכחי (46%) הוא גבוה יחסית לשיעורי התגובה שנמצאו בדרך כלל בספרות.

מאפיינים של הסטודנטים בשלושת המתודות

שאלה מעניינת בהקשר של שיעורי התגובה היא כמובן האם קיים הבדל במאפיינים של העונים בשלוש המתודות? בכדי לבחון שאלה זו התבצעה השוואה של מאפיינים דמוגרפיים (מגדר, פקולטה והשנה בה נמצא הסטודנט) ושל מאפיינים התנהגותיים המצביעים על מידת הנגישות לאינטרנט – 'אינטנסיביות הגלישה באינטרנט', 'תדירות בדיקת הדואר האלקטרוני' ו'רמת המיומנות בשימוש באינטרנט' (נוסח השאלות ההתנהגותיות ראה נספח מתודולוגי).

לאור העובדה כי הסטודנטים שנכללו במדגם חולקו באופן אקראי לשלוש קבוצות המחקר (טלפון, דואר ואינטרנט), נצפה להרכב דומה של מאפיינים דמוגרפיים ושל מאפיינים התנהגותיים בכול שלוש השיטות. השוואת המשיבים על פי מגדר (תרשים 2) לא מעלה הבדלים משמעותיים: בכול שלוש המתודות כ-60% מהמשיבים היו גברים ו-40% נשים.

השוואה על פי חוג הלימודים (תרשים 3) מלמדת על דמיון בין סקר האינטרנט לסקר הטלפוני המובחנים מסקר הדואר: הן בסקר האינטרנט והן בסקר הטלפוני, כמחצית מהמשיבים לומדים בפקולטה

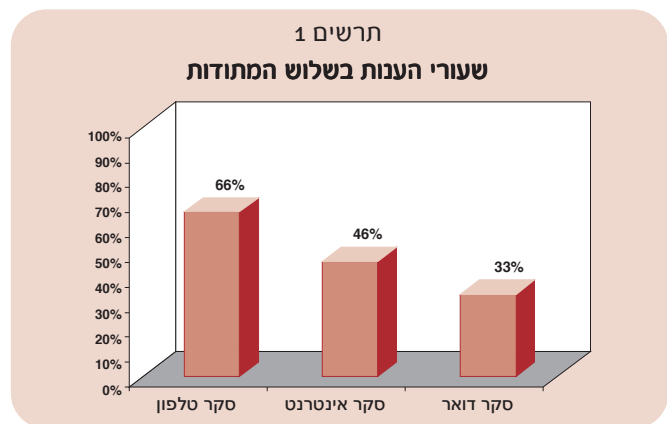
השוואת איכותו המתודולוגית של סקר אינטרנט לאיכות הראיונות הטלפוניים והשאלונים למילוי עצמי באמצעות הדואר, נבחנה בשלושה תחומים: שיעור הענות לסקר, שיעור התגובה לשאלה רגישה והשוואת תשובות המרואיינים בפריטים שונים בשאלון.

השאלון בחן את שביעות הרצון של סטודנטים מאוניברסיטת תל-אביב. אוכלוסיית המטרה כללה סטודנטים לתואר ראשון בפקולטות למנהל עסקים ולמשפטים באוניברסיטת תל אביב (סה"כ 1942 סטודנטים⁵). מתוך אוכלוסייה זו נבחר מדגם מייצג שכלל 750 סטודנטים, אשר חולקו אקראית לשלוש קבוצות מחקר (250 סטודנטים בכל קבוצה): בקבוצת המחקר "סקר דואר" התבקשו הסטודנטים להשיב על שאלון נייר-עפרון שנשלח באמצעות הדואר, בקבוצת המחקר "סקר טלפון" התבקשו הסטודנטים להשיב על השאלון באמצעות ראיון טלפוני ובקבוצת המחקר "סקר אינטרנט" התבקשו הסטודנטים להשיב על שאלון אינטרנט. איסוף הנתונים התבצע בחודשים מרץ-מאי 2003, כאשר בכול שלוש הקבוצות התבצע עד שלוש פניות למרואיינים שעלו במדגם: הבקשה המקורית להשיב על השאלון ושתי פניות נוספות בקרב הבלתי מרואיינים. טעות הדגימה המרבית במחקר הנה 2.8%⁶.

ממצאי המחקר

1. שיעור היענות לסקר

כצפוי, נמצאו הבדלים בשיעורי היענות בין המתודות השונות: 166 מרואיינים השיבו לסקר הטלפוני, 116 לסקר האינטרנט ו-82 לסקר דואר⁷ (תרשים 1).

ההבדלים בשיעורי היענות נמצאו מובהקים בין 3 הקבוצות ($p < .001$)

ממצאים אלו מלמדים כי אחוז המשיבים בסקר האינטרנט (46%) היה גבוה מזה שבמתודת הנייר-עפרון באמצעות הדואר (33%) ונמוך מזה שבמתודת הראיון הטלפוני (66%). נראה כי ההסבר לשיעור היענות גבוה יותר בסקר האינטרנט בהשוואה לסקר הדואר קשור

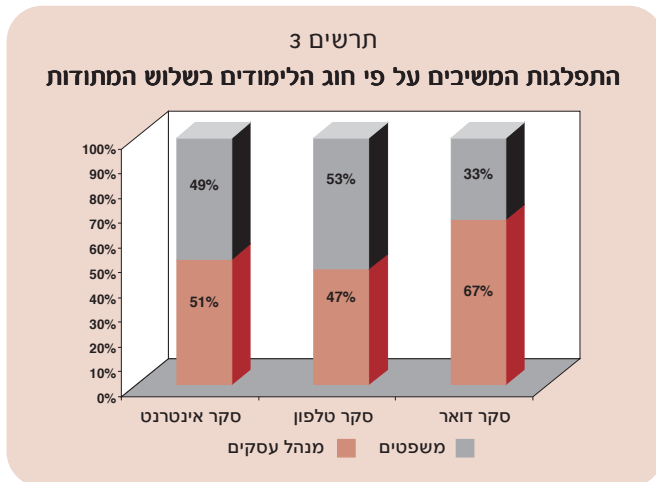
5. 644 סטודנטים לומדים בפקולטה למנהל עסקים ו-1298 לומדים בפקולטה למשפטים. הנתונים מבוססים על נתוני יחידת המחקר של אוניברסיטת תל אביב

6. טעות דגימה זו מתייחסת לכלל המדגם (n=750). טעות הדגימה של קבוצת המחקר (n=250) הנה: 5.8%

7. בכל שלוש המתודות בוצעה פנייה ל-250 נדגמים

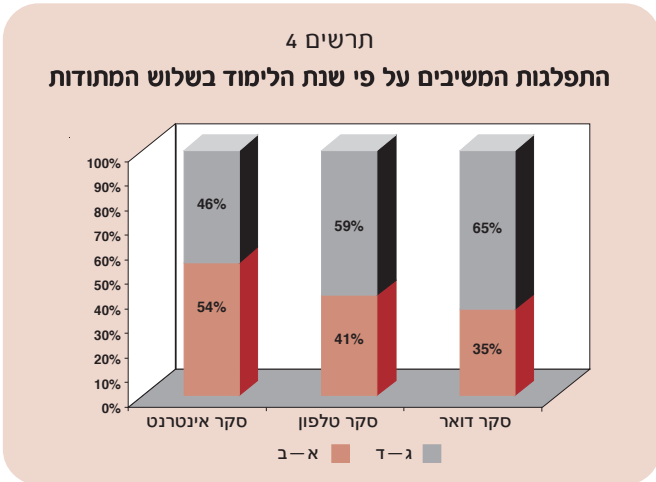
השוואת התפלגות המשיבים בשלוש המתודות, על פי מאפיינים התנהגותיים המצביעים על מידת הנגישות לאינטרנט - 'אינטנסיביות הגלישה באינטרנט' תדירות בדיקת הדואר האלקטרוני ו'רמת המיומנות בשימוש באינטרנט', מעלה כי המאפיין היחיד אשר לגביו נמצאו הבדלים מובהקים הנו תדירות בדיקת הדואר האלקטרוני (תרשים 5). 78% מהסטודנטים אשר השיבו על שאלון האינטרנט ציינו כי הם בודקים את הודעות הדואר האלקטרוני שלהם לפחות פעם ביום בהשוואה ל- 64% מהסטודנטים אשר השיבו על הראיון הטלפוני. ממצא זה תואם את הספרות, על פיה הנכונות להשיב על סקר אינטרנט קשורה בעיקר לתדירות השימוש בדואר האלקטרוני. מאידך, לא נמצא הבדל מובהק בין שיעור הסטודנטים אשר בודקים את הדואר האלקטרוני שלהם בתדירות גבוהה במתודות האינטרנט והדואר. כמו כן, לא נמצא הבדל מובהק בין שלושת המתודות בהתפלגות הסטודנטים ביחס לזמן הגלישה באינטרנט מחד גיסא ובדיווח העצמי על מיומנות, מאידך.

למשפטים ומחצית בפקולטה למנהל עסקים (נציין כי כך גם נדגמו הנחקרים בכול אחת משלוש המתודות: 125 שמות נדגמו משכבה של תלמידי הפקולטה למשפטים ו- 125 ממנהל עסקים). לעומת זאת, רק כשליש מהמשיבים בסקר הדואר לומדים בחוג למשפטים לעומת 67% מהמשיבים שלומדים במנהל עסקים.

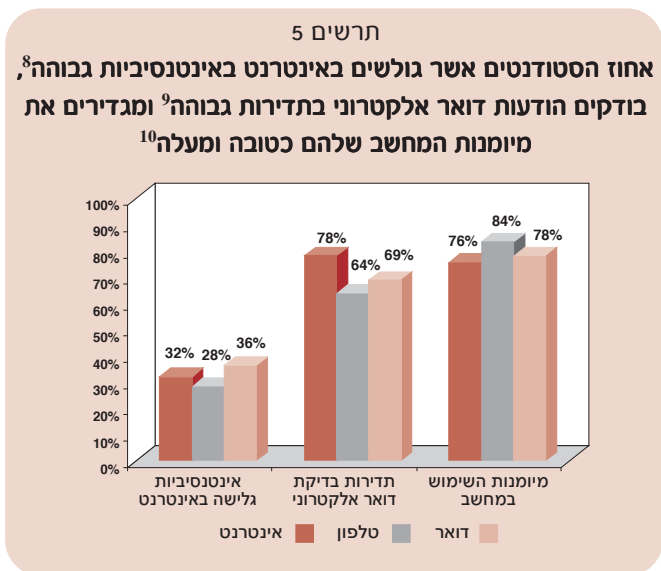

ההבדלים בין טלפון ודואר ובין אינטרנט ודואר נמצאו מובהקים ($p < .001$)

השוואה על פי שנת הלימוד (תרשים 4) מעלה כי מעל מחצית ממשיבי סקר האינטרנט (54%) הם תלמידי שנה א' או ב', לעומת 41% בסקר הטלפוני ו- 35% בסקר דואר. בהמשך לכך, מרבית המשיבים בסקר הטלפוני ובסקר הדואר הם תלמידי שנים מתקדמות יותר (ג' או ד'): 59% מהמשיבים בסקר הטלפוני הם תלמידי שנים מתקדמות ו- 65% בסקר הדואר.

ההבדלים בין טלפון ואינטרנט ודואר וטלפון ודואר נמצאו מובהקים ($p < 0.5$)

הבדל מובהק נמצא בין מרואייני הסקר הטלפוני וסקר האינטרנט בתדירות בדיקת הדואר האלקטרוני ($p < .001$)

2. שיעור התגובה לשאלה רגישה

לאור הידוע בספרות, שעורי ההיענות הכללית בסקרי דואר הם הנמוכים ביותר, אולם שעורי התגובה לשאלות הסקר, ובכלל זה לשאלות רגישות, הם הגבוהים ביותר. בהתאם לכך, נצפה לשעורי תגובה גבוהים יותר לשאלות רגישות בקרב מרואייני סקר הדואר. הפריט בשאלון אשר הוגדר כשאלה רגישה הנו רמת ההכנסה של הורי הסטודנט¹¹. השוואה בין שלוש קבוצות המחקר לגבי שעורי התגובה לשאלה זו (תרשים 6) לא העלתה הבדלים מובהקים: 84%

8. אינטנסיביות גבוהה של גלישה באינטרנט הוגדרה במחקר כמעלה מ-15 שעות גלישה בשבוע

9. תדירות גבוהה של בדיקת הודעות הדואר האלקטרוני הוגדרה במחקר כבדיקת הדואר האלקטרוני לפחות פעם ביום

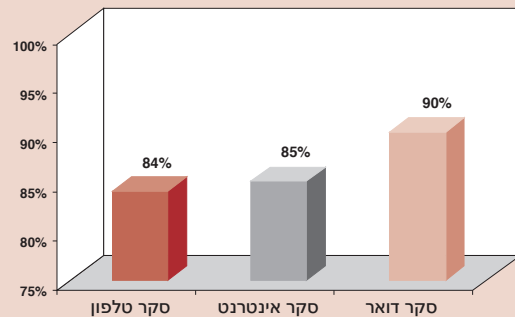
10. הסולם נע בין 1-5 כאשר 1 מצוין "מיומנות מחשב גרועה" ו-5 מצוין "מיומנות מחשב טובה מאוד"

סיכום

ניסוי זה מאפשר, לראשונה בישראל, להשוות היבטים מתודולוגיים של סקר האינטרנט, לאלו של מתודות "מסורתיות" לאיסוף נתונים - ראיונות טלפוניים ושאלונים למילוי עצמי באמצעות הדואר. ממצאי הניסוי מאפשרים להסיק כי כאשר אנו מבקשים לבצע סקר בקרב אוכלוסיות בעלות נגישות גבוהה למחשב ולאינטרנט, כמו סטודנטים, הרי שסקר אינטרנט מהווה אלטרנטיבה טובה במונחים של עלויות, זמן ואיכות המחקר, בהשוואה למתודה של סקר דואר, הכרוכה בעלויות גבוהות, אורכת זמן רב ומאופיינית בשערי ההענות נמוכים. עם זאת, גם בקרב אוכלוסיות נגישות למיחשוב שיעורי ההיענות בסקר הטלפוני עדיין גבוהים משמעותית. בנוסף לכך, מעבר לשאלת שיעורי ההיענות נראה כי איכויות אחרות של הסקר אינן נפגעות בסקר האינטרנט בהשוואה למתודות האחרות. ברור הוא כי כדי שניתן יהיה להסיק כך ביתר ביטחון, יש להמשיך ולבחון את איכותו של סקר האינטרנט בקרב אוכלוסיות מגוונות ורחבות יותר ולהרחיב את מגוון נקודות ההשוואה.

מקרב משיבי הסקר הטלפוני ענו לשאלה לגבי הכנסת ההורים, בהשוואה ל-85% בקרב משיבי סקר האינטרנט ו-90% בקרב משיבי סקר דואר. יתכן וההסבר לכך מקורו בעובדה כי כטגוריות התשובה נוסחו במונחים כלליים ויחסיים ובקרב הסטודנטים שהשתתפו במחקר שאלה זו לא נתפסה כמאד רגישה.

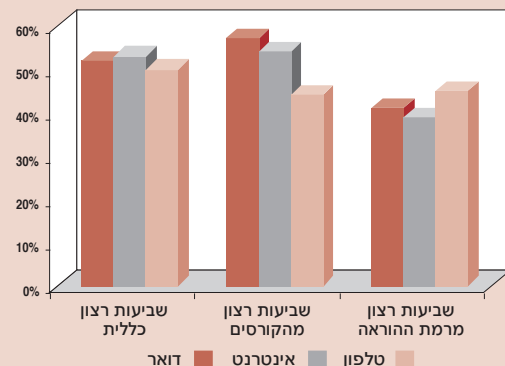
תרשים 6
אחוז המשיבים לשאלה הרגישה – השוואה בין המתודות

3. רמת שביעות הרצון מהאוניברסיטה – האם קיים הבדל בין המתודות השונות?

השוואת תשובות המרואיינים בשלוש קבוצות המחקר ביחס לפריטים אשר עסקו בשביעות הרצון הכללית מהאוניברסיטה, מהקורסים ומרמת ההוראה (תרשים 7) מעלה שלא קיימים הבדלים מובהקים. יחד עם זאת, למרות שההבדלים שנמצאו אינם מובהקים, הרי שניתן להצביע על דמיון רב יותר בשביעות הרצון שהביעו הסטודנטים במתודות האינטרנט והדואר, המבוססות שתיהן על שאלונים למילוי עצמי, בהשוואה לשביעות הרצון שהביעו הסטודנטים שרואיינו בטלפון, המבוססת על אינטראקציה עם מראיין. יחד עם זאת, ההבדל אינו עיקבי: ביחס לשביעות רצון מהוראה המרואיינים בטלפון הביעו שביעות רצון גבוהה במקצת בהשוואה למתודת האחרות, בעוד שביחס לשביעות הרצון מהקורסים התוצאה הפוכה.

תרשים 7
אחוז הסטודנטים שענו כי הם שבעי רצון

נספח מתודולוגי – מאפיינים ההתנהגותיים המצביעים על מידת הנגישות לאינטרנט

כמה שעות במוצע את/ה גולשת באינטרנט?

1. מעל 15 שעות בשבוע
2. 5-15 שעות בשבוע
3. פחות מ-5 שעות בשבוע
4. לא גולשת כלל באינטרנט

באיזו תדירות במוצע את/ה בודקת את הדואר האלקטרוני (email)?

1. 3 פעמים ביום או יותר
2. פעם עד פעמיים ביום
3. פעם ביומיים
4. פעם בשבוע
4. פעם בשבועיים או יותר
5. לא בודקת כלל דואר אלקטרוני

כיצד היית מגדירה את מיומנויות המחשב שלך (ידע בתוכנות, ניהול קבצי מחשב, יישום פונקציות במערכת ההפעלה וכו')?

1. טובה מאוד
2. טובה
3. בינונית
4. לא טובה
5. גרועה

11. אפשרויות התשובה נעו בין 1-5, כאשר 1 מציין "הכנסה נמוכה בהרבה מהמוצע" ו-5 מציין "הכנסה גבוהה בהרבה מהמוצע"